

**JUSTÍCIA.
DRETS DE LES PERSONES GRANS**

Justícia. Drets de les persones grans

Unió Democràtica de Pensionistes i Jubilats d'Espanya (UDP)

Antoni Serratosa Serdà

Cristina Rodríguez-Porrero Miret

Carlos Martínez Ozcáriz

Resum

Partint de la dimensió quantitativa de la gent gran en la societat pel seu pes poblacional, en clara progressió, es posa de manifest la seva manca de significació i rellevància social a causa, entre d'altres, del reduccionisme i de la simplificació amb què la societat en general la percep com a grup.

La longevitat, a més de ser considerada una conquesta humana positiva, és un repte social que té una àmplia dimensió i que implica transformacions sistèmiques i un canvi de paradigma necessari per orientar actituds, visió i polítiques en la construcció de societats garantistes dels drets de les persones en tot el cicle vital, especialment en l'últim tram de la vida, en el qual les cures i l'atenció sociosanitària adquireixen un protagonisme singular.

Els drets de la gent gran emanen dels drets humans proclamats i reconeguts internacionalment a la Declaració Universal dels Drets Humans i a tota la legislació desenvolupada a partir d'aquesta.

La mirada social negativa envers la gent gran provoca la seva discriminació i dificultats a l'hora d'exercir els seus drets com la resta de grups d'edat. Després de la discriminació, operen estereotips i prejudicis d'ampli calat cultural que constitueixen una barrera per aconseguir exercir els seus drets. La pandèmia de la COVID-19 ha permès evidenciar aquesta discriminació, que abasta àmbits nous i rellevants, com és l'accés a la societat digital.

El camí per aconseguir que la gent gran gaudeixi plenament dels seus drets és clar i només falta conjuminar voluntats.

Resumen

Partiendo de la dimensión cuantitativa de la gente mayor en la sociedad a causa de su peso poblacional, en clara progresión, se pone de manifiesto su carencia de significación y relevancia social debido, entre otros, del reduccionismo y de la simplificación con que la sociedad por lo general la percibe como grupo.

La longevidad, además de ser considerada una conquista humana positiva, es un reto social que tiene una amplia dimensión y que implica transformaciones sistémicas y un cambio de paradigma, necesario para orientar actitudes, visión y políticas en la construcción de sociedades garantistas de los derechos de las personas en todo su ciclo vital, especialmente en el último tramo de la vida, en el que los cuidados y la atención sociosanitaria adquieren un singular protagonismo.

Los derechos de la gente mayor emanan de los derechos humanos proclamados y reconocidos internacionalmente en la Declaración Universal de Derechos Humanos y en toda la legislación desarrollada a partir de ella.

La mirada social negativa hacia los mayores provoca su discriminación y dificultades a la hora de ejercer sus derechos como el resto de grupos de edad. Tras la discriminación, operan estereotipos y prejuicios de amplio calado cultural que constituyen una barrera para conseguir ejercitar sus derechos. La pandemia de la COVID-19 ha permitido evidenciar esta discriminación, que abarca ámbitos nuevos y relevantes, como el acceso a la sociedad digital.

El camino para conseguir que los mayores disfruten plenamente de sus derechos es claro y sólo falta aunar voluntades.

1. Ser gran

El terme «persona gran» té diverses accepcions en funció dels paràmetres que facin servir els organismes internacionals de referència en fer al·lusió a aquest grup poblacional. Encara que en alguns països i zones geogràfiques del món les persones adultes grans són identificades així a partir de 60 anys, a Europa aquest llindar habitualment se situa en els 65 anys. No obstant això, en altres àmbits de comunicació o màrqueting fa un cert temps que sentim a parlar de «població sènior» en referència a un grup poblacional gran, ja que aquest adjectiu sovint s'aplica a les persones que tenen més de 55 anys. En el desenvolupament de les reflexions que hem fet en aquest tema, empram «gent gran» per referir-nos a les persones que tenen a partir de 65 anys.

Quan es parla de persones grans, és inevitable tenir una dimensió quantitativa del grup de població que representen. Segons el cens poblacional de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), el percentatge de persones grans que tenen 65 anys a Espanya és d'un 20,09% (dada de desembre de 2021). Per primera vegada al nostre país, la gent gran han superat el 20%, és a dir, és una cinquena part de la població. Parlam de més de 9,5 milions de persones.

Ampliant la perspectiva més enllà del nostre país per completar-ne una visió global, l'any 2020 el nombre de persones de 60 anys o més ja havia superat el de nins de menys de 5 anys, segons l'Organització de les Nacions Unides (ONU). Durant les pròximes tres dècades, es preveu que el nombre de persones grans a tot el món es dupliqui i arribi a més de 1.500 milions l'any 2050. A Europa, una cinquena part de la població de la

UE-27 tenia 65 anys o més l'any 2019, i està previst que entre 2019 i 2100 les persones de 80 anys o més es multipliquin per 2,5, i passin del 5,8% al 14,6%.

A diferència del que ocorre amb altres trams d'edat, el grup poblacional de persones grans tendeix a ser percebut socialment com un **grup homogeni**. S'hi atribueixen determinades característiques i condicionants l'origen dels quals prové del fenomen de l'envelliment i estan determinats per valors i estereotips amb un fort component cultural, en el qual entrarem més endavant.

Per desmuntar inicialment aquesta visió uniforme i afrontar amb més rigor un acostament al grup poblacional de la gent gran, volem reclamar la necessària visió diversa d'aquest grup d'edat en els nombrosos àmbits, això és, la mateixa diversitat i heterogeneïtat que atribuïm a altres grups poblacionals. Curiosament, són els grups d'edat dels «joves» i «grans» els que més pateixen aquesta estandardització i simplificació, i dels quals es parla amb massa freqüència en termes absoluts i atributius. Si hi pensem un moment, segur que ens en venen al cap molts exemples. Una altra curiositat és que habitualment aquesta uniformitat, en fer referència a aquests grups fent servir els substantius amb l'article *els* davant, s'empra per atribuir-los característiques, comportaments o hàbits normalment negatius o estigmatitzadors, fet que s'aplica socialment també a altres grups humans pel seu gènere, raça, procedència, orientació sexual, ideologia, etc. Es tracta, com veurem més endavant, de discriminació més o menys encoberta, però, per descomptat, existent.

La visió social de les persones d'edat o persones grans és, doncs, una visió més vinculada a elements negatius que positius. Aquesta visió social està fortament arrelada i no solament en condiona la imatge externa, sinó que sovint repercuteix també en la pròpia visió que algunes persones grans tenen de si mateixes com a «elements» inútils, passius, incapaços d'adaptar-se o necessitats de tutela. Hi ha la paradoxa que la persona gran gaudeix socialment d'una visió positiva com a individu, però negativa com a col·lectiu.

Enfront d'aquesta visió, una majoria de persones grans es perceben a si mateixes no com a «velles», sinó com a persones amb ganes de gaudir i aprendre i que reclamen més quotes de participació en la vida social.

El dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu sobre la «Implicació i participació de la gent gran en la societat», publicat al Diari Oficial de la Unió Europea (15/01/2013), assenjala, entre altres punts, que aquestes persones:

- Són dinàmiques, capaces i vitals per a la nostra societat.
- Transmeten coneixements, competències i experiència a les generacions següents.
- Participen en les nostres comunitats de manera individual i col·lectiva.
- Contribueixen a la nostra economia i són un «repositori» de la nostra història.

2. La longevitat

Les persones cada vegada vivim més anys. Les dades ens mostren aquest nou escenari que fa anys que s'esdevé gràcies a l'augment de l'esperança de vida; és el que anomenam «longevitat».

L'esperança de vida s'ha incrementat de manera espectacular durant tot el segle XX i la tendència general és una continuació d'aquest procés. El 2020, les dones a Espanya tenien una esperança de vida en néixer de 85 anys i els homes, de 79,6 (82,3 anys tots dos sexes), segons les últimes dades de mortalitat de l'INE (2020).

Segons les projeccions demogràfiques de l'INE (2021), l'esperança de vida a Espanya en néixer, l'any 2035, arribaria als 83,2 anys en el cas dels homes i als 87,7, en el de les dones. Aquests valors projectats a l'any 2069 serien de 85,8 anys d'esperança de vida en néixer per als homes i de 90 anys per a les dones.

Avui, doncs, la gent gran (de 65 anys o més) constitueixen el **grup d'edat que augmenta més aviat al món**. A Europa, ja ens enfrontam a un repte considerable a l'hora de secundar i atendre aquestes persones. A mesura que l'esperança de vida continua augmentant, el paper de la gent gran en les societats i les economies és més important.

Les noves mesures d'envelliment de la població es basen més en l'edat prospectiva (anys de vida restants), amb un llinard dinàmic de «vellesa» que augmenta progressivament a mesura que ho fa també l'esperança de vida. Així doncs, la longevitat augmenta els nostres anys de vida alhora que endarrerix l'envelliment, encara que aquest fet és clarament desigual en funció de l'àrea geogràfica i dels condicionants socioeconòmics i sanitaris dels països.

Però la longevitat, que en principi és una clara conquesta humana, pot arribat a ser un problema greu, si no actuem per garantir els entorns i cures adequats que requereix la gent gran, que, com hem vist, seran encara moltes més persones i tindran un pes proporcional evident en les poblacions de tots els països.

El gran increment de l'esperança de vida i el fort descens de la natalitat ens mostren i avancen un escenari de transformació profunda de l'estructura i del funcionament de la societat. El **canvi demogràfic** és un repte tan cert com el canvi climàtic, però no és percebut de la mateixa manera com aquest darrer, ni en la urgència ni en els reptes als quals ens enfronta.

Les tendències demogràfiques creen reptes inèdits per a tota la població, especialment per als governs de totes les nacions i Estats del món. La gent gran sovint és objecte de

discriminació i abús perquè és considerada més vulnerable. Així mateix, hi ha la creença, estesa en amplis sectors de la població, que aquest col·lectiu no té el valor pragmàtic i la importància en un món com l'actual, caracteritzat per un desenvolupament tecnològic accelerat i fortament globalitzat. El ràpid creixement del nombre de persones grans és una crida urgent a reconsiderar els seus drets i rols en el nostre món.

3. Drets humans per justícia

Els drets humans suposen «havers» que constitueixen els principis de la justícia. Aquests béns són fruit d'un llarg procés d'evolució social. Contenen en si mateixos l'essència del que és o hauria de ser l'existència humana. Per això, la situació justa seria que tothom posseís aquests havers o, el que és el mateix, gaudís dels drets humans en plenitud.

Entre les consideracions del preàmbul de la Declaració Universal dels Drets Humans de les Nacions Unides, citem la primera:

«Considerant que el respecte a la dignitat inherent a tots els membres de la família humana i als drets iguals i inalienables de cadascun constitueix el fonament de la llibertat, de la justícia i de la pau del món. [...] Proclama aquesta Declaració Universal dels Drets Humans com l'ideal comú que tots els pobles i totes les nacions han d'assolir a fi que totes les persones i òrgans de la societat, tenint aquesta Declaració sempre present a l'esperit, s'esforcin a promoure el respecte d'aquests drets i d'aquestes llibertats mitjançant l'ensenyament i l'educació, i assegurar amb mesures progressives d'ordre nacional i internacional llur reconeixement i aplicació universals i efectius, tant per part dels estats membres com dels territoris que jurídicament en depenen»

Però una succinta mirada al nostre voltant, pròxim i llunyà, ens permet deduir que no totes les persones tenen els mateixos drets o no en gaudeixen, com a efecte d'una cosa aliena a la seva voluntat. Qui no vol tenir drets? Totes les persones hi apel·lem, els desitgem i reclamem, perquè entenem que és just que tots puguem gaudir d'aquesta igualtat de drets proclamada a la Declaració Universal, independentment del nostre origen, raça, gènere, credo o edat.

La consideració especial envers els drets de la gent gran no ha estat garantida fins fa relativament poc temps en les recomanacions i tractats entre organismes internacionals, com el Consell d'Europa. Aquestes recomanacions i acords més detallades sobre els drets de la gent gran estan basats en les premisses fonamentals establertes en la Carta de les Nacions Unides i en la Declaració Universal dels Drets Humans, a l'article 25, paràgraf 1, de la qual s'estableix que:

«Tota persona té dret a un nivell de vida que assegurï la seva salut, el seu benestar i els de la seva família, especialment quant a alimentació, vestit, habitatge, atenció mèdica i als serveis socials necessaris; tota persona té dret a la seguretat en cas de desocupació, malaltia, invalidesa, viduïtat, vellesa o en altres casos de pèrdua dels mitjans de subsistència a causa de circumstàncies independents de la seva voluntat».

Els drets de la gent gran poden dividir-se en tres categories: protecció, participació i imatge.

- La protecció es refereix a la seguretat física, psicològica i emocional de la gent gran pel que fa a la seva particular vulnerabilitat enfront de l'abús i el maltractament.
- La participació es refereix a la necessitat d'establir un paper més rellevant i més actiu de la gent gran en la societat.
- La imatge es refereix a la necessitat de definir una idea més positiva i menys degradant i discriminatòria sobre el que la gent gran és i pot fer.

Emanats de la Declaració Universal dels Drets Humans, es poden destacar els drets següents:

- Dret a la seguretat, particularment important perquè la gent gran és més vulnerable.
- Dret a l'atenció mèdica. Encara que actualment hi ha molts països que tenen sistemes universals d'atenció mèdica, comencen a evidenciar la sobrecàrrega d'una població gran que augmenta i a qüestionar com mantindran aquests sistemes en el futur.
- Dret a un nivell de vida adequat. Sovint es veu afectat, en el cas de la gent gran, perquè hi ha molts de països que no disposen d'un sistema de pensions dignes.
- Dret a la no discriminació. La gent gran no hauria de ser considerada com a inútil per a la societat només perquè una part, en situació de dependència, necessiti més atenció i cura.
- Dret a la participació. Amenazat sovint a causa de les imatges negatives que les societats tenen de la gent gran. Amb freqüència, la gent gran no té les mateixes oportunitats que els altres per ser membre actiu de la societat, perquè no està en etapa laboral «productiva».
- Dret a ser lliures de la tortura o del tracte cruel, inhumà o degradant, que sovint també és amenaçat en la gent gran, atès que n'hi ha que s'aprofiten de la situació de vulnerabilitat. Les persones d'edat avançada, particularment les dones, sovint són víctimes de l'abandonament i de l'abús físic i psicològic. A més, durant les crisis humanitàries, els refugiats de més edat són amb freqüència víctimes de la tortura i de l'abús que també pateix la resta de la població civil.

Finalment, cal fer ressaltar que **les dones grans són el grup més exposat al perill de perdre els seus drets**. En general, històricament les dones han estat i continuen sent més vulnerables a la violència a causa de la seva posició tradicionalment subordinada a l'home en la majoria de les cultures. Unit a la imatge negativa que moltes persones tenen de la gent gran, el fet de ser dona pot significar ser una persona particularment susceptible de patir violència i abús perquè és doblement «maleïda» (per ser dona i ser gran). Considerant que, en percentatge mundial, el 55 per cent de la gent gran són dones i que, en les edats més avançades, ho són el 65 per cent, s'ha d'atorgar una consideració especial a la influència de ser dona gran en la probabilitat de patir violació dels drets i abús. És, doncs, imprescindible desenvolupar de manera efectiva mesures d'igualtat en tots els àmbits, dedicar una protecció especial a les dones grans a tots els països i també més esforç per assolir tots dels drets enumerats.

4. Discriminació: principal barrera per als drets de la gent gran

4.1. Discriminació, estereotips i prejudicis

La discriminació és l'acte de «donar un tracte desigual a una persona o col·lectivitat per motius racials, religiosos, polítics, de sexe, d'edat, de condició física o mental, etc.» (Diccionari de la Reial Acadèmia Espanyola, RAE). La discriminació pot ser positiva o negativa. Evidentment, ens referirem a la discriminació negativa com la principal barrera o oponent al gaudi efectiu dels drets humans en les persones grans.

La **discriminació** pot practicar-se de manera directa o indirecta. La directa es caracteritza per la intenció de discriminar una persona o un grup. La discriminació indirecta es produeix quan una disposició, criteri o pràctica aparentment neutra representa un desavantatge d'un grup determinat enfront d'uns altres. La discriminació indirecta està sovint més generalitzada i és més difícil de provar que la directa.

La discriminació social o estructural es basa en la manera com la nostra societat està organitzada. El propi sistema situa en desavantatge uns certs grups de persones. La discriminació estructural funciona a través de normes, rutines, patrons de comportament i actituds considerats obstacles per aconseguir una veritable igualtat d'oportunitats. La discriminació estructural es manifesta sovint com a prejudici institucional, mecanismes que constantment operen a favor d'uns grups o col·lectius i que en discriminen uns altres.

Un **estereotip** és una creença generalitzada o opinió sobre un grup determinat de persones. La funció principal dels estereotips és reduir i simplificar la realitat. Es basen generalment en alguns tipus d'experiències personals o en les impressions que hem

adquirit durant la infància, durant la socialització amb les persones adultes que ens envolten a la llar, a l'escola o a través dels mitjans de comunicació, que després es generalitza a totes les persones amb les quals podrien estar relacionades.

Un **prejudici** és un judici, generalment negatiu, que fem respecte d'una altra o d'altres persones sense conèixer-les realment. Com els estereotips, els prejudicis s'aprenen com a part del procés de socialització. Una diferència entre un estereotip i un prejudici és que, quan disposam d'informació suficient sobre una persona o una situació particular, eliminam l'estereotip. Els prejudicis funcionen com una pantalla a través de la qual percebem qualsevol porció de la realitat. En general, la informació en si mateixa no és suficient per eliminar un prejudici, atès que aquest canvia la nostra percepció de la realitat; processam la informació que confirmen els nostres prejudicis i deixam d'observar o «oblidam» tot el que s'hi oposa. Els prejudicis són, per tant, molt difícils de superar; si es contradiuen amb fets, sovint preferim negar els fets que qüestionar el nostre prejudici.

La discriminació, que sovint és el resultat dels prejudicis que tenim, fa que els qui la pateixen se sentin impotents. No els permet convertir-se en persones i ciutadans actius ni que participin en el desenvolupament de les seves habilitats. A més, en molts de casos, impedeix que tinguin accés a béns i drets, de vegades bàsics i vitals, com la salut, l'educació, el treball, l'habitatge o les cures.

4.2. La vellesa com a espai paradigmàtic de discriminació, estereotips i prejudicis

L'edat és una de les causes principals de discriminació en el món. Hi ha entesos que diuen que és la tercera causa més comuna de discriminació en el món; és un problema cultural de llarga trajectòria. La societat té una sèrie de concepcions negatives de la vellesa: l'associa exclusivament a l'etapa de declivi vital, per la qual cosa la considera una etapa caracteritzada per la deterioració cognitiva, la malaltia física i la incapacitat funcional. Aquestes representacions pejoratives influeixen en la conducta que els altres mantenim envers les persones grans, de manera que integren els estereotips inculcats socialment.

4.2.1. La pandèmia de la COVID-19 com a punt d'inflexió

Totes les persones hem estat testimonis, en més o menys mesura, del fet que amb la pandèmia s'ha restat valor a les persones de més edat. S'ha arribat a normalitzar un discurs darwinista de restar importància a la defunció de moltíssimes persones grans i de justificar com a «mal menor» el fet que la pandèmia s'hagi acarnissat amb elles («millor que es morin les persones més velles que la resta») i, fins i tot, que això hagi estat poc rellevant perquè la gent gran ja ha tingut una vida llarga. Curiosament, en aquesta pandèmia s'han pogut observar també actituds discriminatòries per edat amb

La població jove, la qual ha està qualificada generalment d'irresponsable i de tenir poca consciència. La pandèmia de la COVID-19 ha eixamplat la bretxa entre generacions, no solament per motius sanitaris, sinó també per les conseqüències que la crisi econòmica originada per l'emergència sanitària ha tingut sobre la pèrdua d'ocupació. La població jove ha estat una gran perjudicada, perquè ja es trobava, especialment al nostre país, en una situació de gran desocupació i precarietat laboral. Les conseqüències d'aquesta bretxa generacional són encara impredecibles i els efectes sobre la imatge que es té de la gent gran seran mals de superar.

L'allau informativa mediàtica durant tants de mesos en els quals l'objectiu gairebé únic d'informació ha estat l'evolució de la pandèmia, unida a la necessitat peremptòria de «consumir» constantment aquesta informació (molt sovint ha estat l'única disponible en els mitjans) ha donat peu a comprovar el tractament mediàtic envers les persones de més edat. La vinculació del grup de persones més grans a la deterioració de les capacitats funcionals i a tòpics de fatalitat, malaltia, passivitat, dependència i vulnerabilitat social ha «impregnat» tota la societat d'una visió encara més negativa de la vellesa, que ha esdevingut sinònim de dependència, fragilitat, incapacitat i necessitat de tutela externa. Els mitjans de comunicació han estat, en general, clars exponents d'aquesta visió i responsables del seu trasllat massiu a la societat. La **simplificació de la realitat**, una de les característiques dels estereotips socials, ha «pres la part pel tot» i ha estandarditzat i homogeneïtzat la condició negativa de «ser gran» a tot el grup poblacional de la gent gran.

Enfront d'aquest fenomen de propagació d'una imatge essencialment negativa de la vellesa —gairebé es pot qualificar de maltractament— hem pogut comprovar, per contra, que s'alçaven més i més veus per reclamar dignitat per a la gent gran i apel·lar al seu paper important i a l'aportació positiva de la seva vida i experiència per a la societat com a valors intrínsecs de la seva identitat.

4.2.2. Edatisme

El terme «edatisme» fou encunyat el 1968 pel gerontòleg i psiquiatre Rober Butler, el qual el definí com el conjunt de tres elements: les actituds envers les persones grans, l'edat avançada i el procés d'envelliment. Aquest terme ha estat assumit per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) per definir l'acció d'estereotipar i discriminar persones o col·lectius per motius d'edat.

L'esperança és que cada vegada hi ha més sensibilització sobre l'existència d'edatisme i que aquesta actitud discriminatòria es pot experimentar en qualsevol etapa de la vida. Recentment, l'OMS feia referència a la importància de frenar la discriminació per edat en la societat, la qual cosa pot ser un indicador del naixement d'un moviment global contrari a l'edatisme. El seu «Informe mundial sobre l'edatisme» estableix un

marc d'acció per reduir-lo i inclou recomanacions específiques per a diferents actors (govern, agències de l'ONU, organitzacions de la societat civil, sector privat). Reuneix la millor evidència disponible sobre la naturalesa i magnitud de la discriminació per edat, els seus determinants i impacte. Descriu quines estratègies funcionen per prevenir-la i contrarestar-la, identifica bretxes i proposa línies de recerca futures per millorar el nostre coneixement al respecte.

Fent un paral·lelisme amb el masclisme, aquest terme defineix l'actitud i la visió discriminatòria envers la dona, fortament arrelades en la societat. El masclisme que es percep i veu en actituds quotidianes, llenguatge, comportaments i estereotips de manera velada, inconscient i socialment acceptada, origina els anomenats «micromasclismes», referits a la referència causal de moltes d'aquestes situacions i actituds a les quals no es dona importància. Amb l'edatisme succeeix el mateix i s'origina els «microedatismes», dels quals no som conscients, però que operen de manera automàtica i inconscient en molts judicis, valoracions i actituds quotidianes envers les persones de més edat.

L'edatisme impregna bona part de les referències socials a la gent gran i condiona l'actitud i el comportament general que s'adopta envers ella. Consideren les persones grans éssers «menors d'edat», incapaces, de reflexos lents, mancades de capacitat d'adaptació, i condicionades per la seva fragilitat física i mental. Els termes «paternalistes» i infantils amb els quals sovint es fa referència a aquest grup d'edat es fan especialment evidents en el llenguatge. El terme «els nostres avis» és usat per molta gent en l'àmbit privat i, cosa que és més greu, en el públic. Gent de la política, administracions públiques, mitjans de comunicació, empreses i institucions fan un ús exhaustiu d'aquest terme a l'hora de referir-se a la gent gran. Ens imaginem un polític o periodista parlant dels «nostres adults» per referir-se a les persones que no són grans? Per tercera vegada en aquestes línies, comprovem que també aquest adjectiu possessiu es fa servir per referir-se a la infància i joventut. Malgrat la bretxa generacional, les persones joves i les grans no estan tan allunyades pel que fa a la seva discriminació i estereotipatge social.

L'edatisme, en definitiva, fa possible que hi hagi **fractures i «bretxes» socials** i impedeix que les persones grans accedeixin en condicions d'igualtat als drets humans. Les converteix en éssers incapaços, els furta el dret a ser persones autònomes, a decidir per si mateixes, a tenir veu pública i política, a expressar les seves necessitats, i a ser escoltades i tingudes en consideració com a ciutadans de ple dret. Superar l'edatisme és la principal fita per canviar de mentalitat i viure en un nou paradigma de relacions socials justes i igualitàries.

4.2.3. La digitalització com a exponent de la bretxa generacional

El fenomen de l'anomenada «digitalització» és relativament nou en la nostra societat i l'exponent més clar de la velocitat de l'avanç del desenvolupament tecnològic. Ja hi

ha poques coses que quedin fora de l'àmbit digital i al seu entorn es produeix una autèntica revolució basada en les tecnologies de la informació i la comunicació i del maneig de dades.

Totes les persones som conscients que «el món digital ha arribat per quedar» i cada vegada abasta més sectors, activitats i iniciatives econòmiques i socials. Als indubtables avantatges i oportunitats que té s'hi sumen massivament les societats de tot el món (encara que tampoc en igualtat d'oportunitats). En poc temps, la interacció amb dispositius, funcionalitats i interfícies telemàtiques ha passat de ser una opció a convertir-se en una necessitat en qualsevol àmbit. Els esforços d'aprenentatge i de capacitat digital es veuen clarament i ràpidament recompensats per l'accés a beneficis, avantatges i oportunitats de tota mena.

Però aquest és un àmbit en el qual també comprovam que s'ha originat una **bretxa generacional** important, la qual, al marge del que inicialment pogués resultar anecdòtic, provoca un accés desigual a drets com ara el de la informació, dels serveis i dels productes. La rapidesa vertiginosa del desenvolupament tecnològic, la ràpida caducitat i obsolescència d'instruments i de procediments «deixa fora» amplis sectors de la població, entre els quals hi ha, una vegada més, però no exclusivament, les persones grans. També en aquest àmbit, la pandèmia ha accelerat la implantació de procediments i processos, i ha evidenciat les diferents «velocitats» per accedir-hi i gaudir-ne.

A principi de 2022, un metge jubilat va fer una petició pública de signatures per reclamar a la banca un tracte digne, respectuós i que respongui a les necessitats de les persones grans, tot en resposta a un eslògan que ja s'ha convertit en referència: «Som gran, no idiota». Aquesta petició captà en temps rècord prop de 700.000 signatures i esdevingué el detonant perquè afloràs un sentiment de descontentament, fàstic i reivindicació de dignitat per part de la gent gran i de la societat que s'ha sumat a aquesta demanda. La petició ha obert la porta de l'agenda pública a la realitat en la qual viuen moltes persones grans i al sentiment de discriminació que tenen en una societat que «no els escolta ni els atén». De l'àmbit concret de la banca, en el qual ha irromput socialment, aquest clam aviat s'ha estès a altres sectors econòmics i a les administracions públiques com a proveïdores de serveis bàsics als quals les persones grans, com qualsevol altre ciutadà, tenen dret.

La incorporació de la gent gran a la digitalització necessita un **període de transició** que salvaguardi el seu dret a l'accés a serveis i béns en igualtat d'oportunitats, i que permeti la coexistència temporal de l'àmbit digital amb el presencial perquè ningú no quedi enrere. Això és especialment rellevant quan es tracta del dret a l'accés a serveis públics o bàsics.

La formació de la gent gran per a la seva capacitat digital ha de partir necessàriament de la seva situació personal, dels coneixements, de l'entorn i de les necessitats, tot evitant models formatius allunyats de la seva realitat. D'altra banda, els dispositius, aplicacions i interfícies han de ser accessibles, d'ús senzill i amb estàndards definits i garantistes. Això evitarà la defecció enfront de les tecnologies de la comunicació i, per tant, que en quedi exclosa.

5. El camí envers la plenitud de drets per a la gent gran

Han passat 40 anys des de la I Assemblea Mundial sobre l'Envel·liment de les Nacions Unides, que tingué lloc a Viena el 1982, i 20 anys des de la II Assemblea Mundial, celebrada a Madrid el 2002. En tots aquests anys, s'han escrit i publicat molts de documents, informes, llibres blancs, verds i estudis sobre la situació de les persones grans. Però el que calen són accions. Perquè parlem de drets i els drets s'exigeixen.

Encara que hem avançat socialment en tot aquest temps i hem assolit fites, el canvi demogràfic és un procés que continua avançant cap a societats més longeves i amb més persones d'edat. Queden molts reptes per aconseguir per canviar realment de paradigma, la qual cosa ha de suposar canvis socials i sistèmics molt importants.

Els Objectius de desenvolupament sostenible, el Decenni de l'envelliment saludable 2021-2030, els informes, programes i recomanacions de l'ONU, marquen a través de l'OMS el camí que han de seguir els governs i actors socials. Exemple d'això és el Programa de l'OMS de ciutats i comunitats amigables amb la gent gran (a Espanya, és coordinat per l'Institut de Gent Gran i Serveis Socials-Imsero), el qual, centrat en el protagonisme de les persones grans, propugna la seva intervenció i «mirada» en les polítiques i en els plans d'acció dels municipis, atès que són les instàncies administratives més pròximes als ciutadans, en un disseny de revisió i millora constant d'entorns, de serveis i condicions de vida per fer-los «amigables» a la gent gran i, per tant, per a totes les edats.

Fa falta fer una passa més i aconseguir aprovar la **Convenció internacional sobre els drets de les persones grans**, instrument de dret internacional dels drets humans destinada a protegir específicament els drets i la dignitat de la gent gran a tot el món.

Després de molts anys de desídia davant aquesta petició, especialment per part dels països de la Unió Europea, sembla que s'obri una esclatxa d'esperança després de l'experiència viscuda a tot el món a conseqüència de la pandèmia de la COVID-19, que ha permès fer visible la fragilitat social dels drets de la gent gran i la necessitat de pronunciar-se clarament a favor de la seva dignitat, defensant els drets humans de tothom al llarg de tota la vida.

Al nostre país es va constituir, l'octubre de 2013, la Mesa Estatal per a la Convenció de les Nacions Unides dels Drets de les Persones Grans, de la qual forma part la Unió Democràtica de Pensionistes i Jubilats d'Espanya (UDP).

Està constituïda per les principals entitats del tercer sector relacionades amb la defensa dels drets humans i l'acció social, amb especial atenció a les persones grans, i està unida al moviment existent en 57 països per reclamar una Convenció de les Nacions Unides dels drets de les persones grans.

La seva missió és defensar els drets de la gent gran enfront d'abusos o de violència; lluitar contra la discriminació per edat; fer visible aquest col·lectiu en l'actual sistema de protecció de drets humans, i destacar les contribucions positives que fa a les famílies i a la societat en general.

Per a això, la Mesa secunda fermament l'elaboració, l'adopció, la ratificació i la implementació d'una Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de la gent gran, la qual proporcionaria un marc legal més clar i ajudaria els governs, el sector privat, la societat civil i altres sectors en la presa de decisions adreçades de manera positiva a la població de més edat, a eliminar la discriminació per edat, a protegir més bé els drets de les dones i els homes grans, i el respecte a la seva dignitat.

Referències bibliogràfiques

Bravo-Segal, S. i Villar, F. (2020). La representación de los mayores en los medios durante la pandemia COVID-19: ¿hacia un refuerzo del edadismo? *Revista Española de Geriátria y Gerontología*, 55(5), 266-271. <https://doi.org/10.1016/j.regg.2020.06.002>

Consell d'Europa (2005). *Educación Pack "Todos diferentes, todos iguales", "Ideas, recursos, métodos y actividades informales de educación intercultural con jóvenes y adultos"* (edició revisada).

Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC). Centre de Ciències Humanes i Socials (CCHS) (2020). Un perfil de las personas mayores en España 2020. *Informes Envejecimiento en Red*, 25.

Diari Oficial de la Unió Europea (15/01/2013). *Dictamen del Comité Económico y Social Europeo sobre la "Implicación y participación de las personas mayores en la sociedad"* (dictamen d'iniciativa). Recuperat de: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012IE1526&from=ES>

García, J. M. (2014). ¿Por qué vivimos más? Descomposición por causa de la esperanza de vida española de 1980 a 2009. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 148, 39-60. <https://doi.org/10.5477/cis/reis.148.39>

Institut Nacional d'Estadística, INE (2022). Cifras de población / Indicadores demográficos básicos. Datos provisionales a 1 de enero de 2022. Recuperat de https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176951&menu=ulti-Datos&idp=1254735572981

Institut Nacional d'Estadística, INE (2020). Tablas de mortalidad proyectadas 2020-2069. Recuperat de: <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=36775&L=0>

Mesa Estatal por la Convención de Naciones Unidas de los Derechos de las Personas Mayores. *Manifiesto*. Recuperat de <https://helpage.wixsite.com/derechosymayores/manifiesto>

Organització de les Nacions Unides, ONU (16 de juliol de 2022). *Desafíos globales. Población*. Recuperat de: <https://www.un.org/es/global-issues/population>

Organització de les Nacions Unides, ONU (16 de juliol de 2022). *Carta de las Naciones Unidas*. Recuperat de: <https://www.un.org/es/about-us/un-charter>

Organització de les Nacions Unides, ONU (16 de juliol de 2022). *Declaración Universal de Derechos Humanos*. Recuperat de: <https://www.un.org/es/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Organització de les Nacions Unides, ONU (2021). *Informe mundial sobre el edadismo*. Organización Panamericana de la Salud. <https://doi.org/10.37774/9789275324455>

Autors

ANTONI SERRATOSA SERDÀ

Ripoll (1949). Topògraf i diplomad en Relacions Públiques. Director del Gabinet de la Secretaria d'Estat de Serveis Socials (de juny de 2018 a octubre de 2018). Vicepresident de la Unió Democràtica de Pensionistes i Jubilats d'Espanya (UDP) des de 2021 i membre del Consell Estatal de les Persones Majors des de 2022.

CRISTINA RODRÍGUEZ-PORRERO MIRET

Madrid (1949). Llicenciada en Filosofia i Lletres, secció Psicologia. Especialitats de Psicologia Clínica i Psicologia Industrial per la Universitat Complutense de Madrid. Directora del Centre de Referència Estatal d'Autonomia Personal i Ajudes Tècniques (CEAPAT) 1994-2014. Vocal de Relacions Institucionals de la Unió Democràtica de Pensionistes i Jubilats d'Espanya (UDP) des de 2021 i membre del Consell Estatal de les Persones Majors des de 2022.

CARLOS MARTÍNEZ OZCÁRIZ

Saragossa (1963). Llicenciat en Filologia Hispànica per la Universitat de Saragossa. Director de la Unió Democràtica de Pensionistes i Jubilats d'Espanya (UDP) des de 2016.